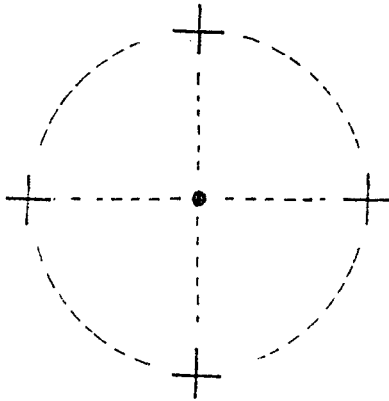

BESTA-BERRIKO IBILALDIAREN SINBOLIKAZ

Tolosa, 1998-XI-13

Martzel Etxehandi

1. irudia

Zuetarik zenbaitek pentsatzen bide du Besta-Berrik (Korpus egunak) zer lotura duen herri antzerkiarekin. Besta-Berrik aurkezten duena ez da antzerki bat, baizik errito bat.

Baina, dakigunez, Europa mendebaleko antzerkiaren sehaska eliza izan da, gero beregaintasuna hartu baldin badu ere. Gainera, gaur egun oraino, bada antzerkirik, erritoaren antza duenik. Urtero hor dugu Xuberoko pastorala, antzerki errituala. Eta hortxe ditugu ere, adibidez, Joxean Artze batek emaiten dituen poema irakurketak, antzerki eta erritoaren artean, bide erdi.

Oro har, erritoaren eta antzerkiaren arteko muga ez da hain zorrotza: batetik bestera errezkari pasa daiteke. Holako arrazoi zenbait zuketuen gogoan jardunaldi hauen eratzailleek txosten bat eskatu zidatelarik Beste Berriren ospakizunaz.

Hastean, txostenaren gaia aski zabala eman nuen: "Besta-Berri eta haren sinbolika". Baina gero muga hertsitan sartu naiz, entzuleentzat asegarriegi izan ez nadin.

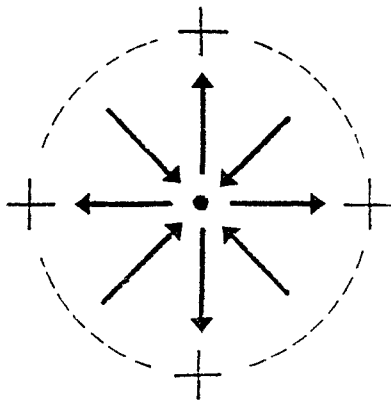
Behin eta bat, nahiz-eta gaia erlisionekoa den, ez naiz elizan sartuko. Kanpotik begiraturako diot (ez dut erran axaletik), kanpotik. Flash batzu emanen ditut.

Gero eta bi, argitan emanen dut soilik Besta-Berriko errito batek, batek bakarrik, prozesioak, ibilaldiak zer nolako harremanak dituen ingurumenarekin, espazioan nola ohatzen den, edo espazioaz nola jabetzen den.

Beraz, Besta-Berriren berezitasun bat da ibilaldia. Elizatik atera eta ibilbide jakin bati harat joaiten ohi da jende oatea. Baina ibilaldi hori ez da edozein gisetara egiten. Baditu bere arauak, arau zehatzak.

Arau horien ulertzeko herriaren egiturari so bat egin behar zaio. Mapa zehatz bat idek dezagun, 1/25000 koa, adibidez. Ohartzen gara gure herriak lau gurutzeren artean eraikiak direla. Lau gurutze landaturik daude herriaren lau haizeetan: iparralde/hegoalde, sortalde/sartalde. Lau gurutze horiek paisaia gurutze handi bat marrazten dute, zeinaren erdian baitago herria, eta herriaren erdian herriko eliza (*1. irudia*).

Erdigunea baldin bada, inguru ere bada nahitaez, eta inguru hori jadanik aipatu lau gurutzeek markatzen dute bere lau puntu garrantzitsuetan.

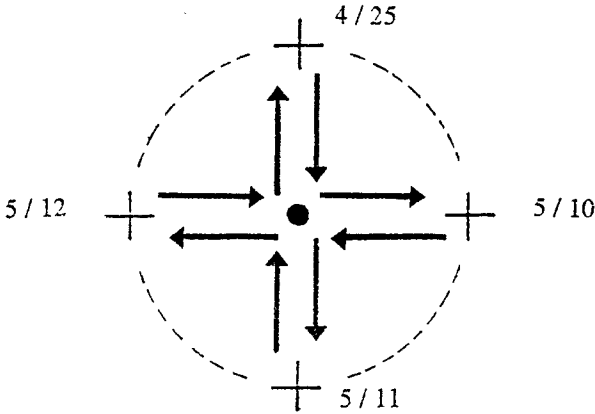

2. irudia

Erdigunecaren eta haren inguruaren irudia, sinbolo guziak bezala, aria da, eragilea. Erdigune oro energiaren iturri da, eta geldigabe bere inguruarekin harremanetan ari da. Konkretuki herriaren kasuan, erdigunera, hau da, elizara (kristau munduan) biltzen da jendea inguru guzitik. Erdigunea bilgune da eta erdigunecaren energiak indarturik barreatzen da jendea ingurune guzira. Joan-jin mugimendu etengabeko hori da herriaren oinarrizko bizi bateratzailea (*2. irudia*).

Erdiguneak bere-berea du mugimendu bikoitz hori: zabaltzea eta erakar-tzea. Alabaina iturriak berezkoa du emaita, isurtzea; eta aldi berean erakar-garria da, hain zuzen emankorra delakotz.

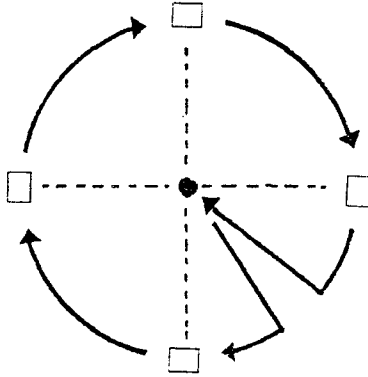
Herri batean mugimendu bikoitz hori egun guzietakoa da edo astean be-hingoa, igandekoa, eliza-erdigunearen inguruan.

3. irudia

Bigarren erritmo bat erantsi behar da, zabalagoa, urtean behin gertatzen dena: Errogazioneak. Gorago aipatu ditut herriaren lau haizeetan landatuak diren lau gurutzeak. Ez daude han, mugarri batzu iduri. Haiek ere erdigunearekin harremanetan dira, erdigunea gabe zentzurik ez baitute. Bada urteko sasoi bat, harreman horiek nabarmentzen dituen: udaberria. Apirilean eta maiatzean, lau egunez (apirilaren 25ean, maiatzaren 10, 11 eta 12an (1999) herriko jendeak, erdigunetik abiatu eta, inguruko lau gurutzetara egiten du ibilaldia, gero berriz erdigunera itzultzeko. Gurutzera heldu eta apezak, aldizka, lau haizeetara egiten du gurutzearen seinalea, lau aldeak ur benedikatuz ihinztatzen dituela. Errito hau apotropaikoa da, hau da gaitzaren urruntaraztekoa: gaitza izan dadin izpirituala edo eguraldiak dakarrena, adibidez ekaitza, bereziki uztak suntsitzen dituen harri-erauntsiak (3. irudia).

Hemen ez dut zehaztuko gurutze kosmikoen eta Jesu Kristoren gurutzaren arteko lotura eta eduki sinbolikoa. Aipamen bat bakarrik errito honetan baliatzen den uraren sinbolikaz: ura da bizia, ura da ere herioa, hondamena. Eta hain zuzen hemen, urak bizia dakar erritualki herria dagon zirkuluaren barnera, eta hondamena muga horren harainditi datorkeen gaitzari.

4. irudia

Uste dut orain hobeki ulertuko dela Besta-Berriz gertatzen dena.

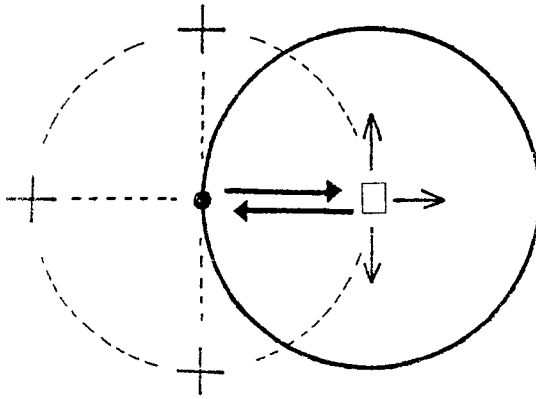
Egun horretako erritoetarik bat —ezagunena— ibilaldi errituala da. Jadanik aipatu dudan egitura beraren barnean kokatzen da, bainan ez du egitura hori modu berean gauzatzen. Goazen ikus (4. irudia).

Besta-Berri goizean, herritarrek karriketan 4 aldare eraikitzen dituzte, idealki herriaren lau haizeetan. Horra gurutze kosmikoa espazioan finkatua. Noski eredu hori ez da nahi bezala gauzatzen ahal. Ibilaldiak karriketan barna iragan behar du eta karrikak ez dira zirkulu forman marraztuak, lauki forman baizik. Baina xehetasun horrek ez du garrantzirik sinbolika arloan. Ibilaldia hala ere idealki zirkularra da, berez: elizatik abiatzen da, berriz han sartzeko, lau aldareetan egonaldi bat eginik. Ibilaldiak bere bidea ez du sekula gurutzatzen, ez da sekula bide beretik itzultzen. Zirkulua abiapunduan hesten da.

Biribilak gauza osatua adiarazten du. Besta-Berriko ibilaldiak bere baitan aurkitzen du bere erdigunea eta helburua. Errogaoneetako ibilaldiek joan-jin zuzena dute: erdigunetik inguruko gurutze batera. Besta-Berrikoa beti biribila da.

Ibilaldi horrek ez du bakarrik zirkulua marrazten erdigunearen inguruan. Jadanik errana dut lau aldare badirela zirkuluaren gainean, biribilaren lau haizeetan. Hain zuzen ibilaldia puntu horietan gelditzen da, eta apezak, eguzki sainduaz gurutze bat egiten du aitzinean duen jendeari buruz, eta aldi berean erdiguneari buruz, eta hori lau aldareetan.

Ikusten da Besta-Berriko ibilaldi erritualak ere arian ezartzen duela egitura kosmikoa, eta hori berezitasun ohargarri bat marraztuz: ingurua, zirkunferentzia. Laburbilduz: egitura kosmikorearen osagai nagusiak harremanetan ezartzen ditu: 1) Erdigunea. 2) Herriaren eremu guziaz zeharkatzen duen gurutzea, lau haizeetarik erdira buruz, eta 3) Ingurua.

5. irudia

Eskema hori espazioan marraztea zenbait aldiz ezinezkoa da. Adibide bat emanen dut. Lapurdiko Ezpeletan, karrika nagusia trafikoak osoki hartzen duelakotz, Beste-Berriko ibilaldia beste egitura baten arabera egiten da. Ibilaldia elizatik pilota-plazara doa, eta handik berriz bide berez elizara. Pilota-plazaren erdi erdian eraikitzen da aldare bat, eta haren ingurua “beztituek” egiten dute, zirkuluari mugimendu emaiten diotela dantzaren bidez (“beztituek” dira dantzariak eta musikariak). Egonaldia bururatzean, apezak, eguzki sainduaz lau gurutze egiten ditu lau haizeeri buruz. Hemen ikusten da ohiko eskema egokitu dela: 1) Pilota-plazaren erdian begientzat indar handia duen erdigunea finkatu da: aldarea eta haren gainean eguzki saindua. 2) Inguruan, jendez osatutako zirkulua egin da. 3) Erdigunetik, apezak, eguzki sainduaz lau-gurutze eginez, erdigunearen energia lau haizeetara zabaltzen du (5. irudia).

Hemen gertatu dena da erdigunea tokiz aldatu dela; bainan egitura kosmikoa bere hartan dago, zeren ezin baita aldatu erritua hautsi eta suntsitu gabe.

Egitura hori zibilizazio askotan ezagutua da, gisa bat edo beste, eta bizirik dirau gure artean; jendeen gogoan ez hainbeste agian, bai, ordea, paisaian eta kristau liturgian.